

304 LIB. III. TRACT. V. DE SEPTIMO PRÆC. DECAL. CAP. II.
» ex obligatione erga tertium, quasi ex justitia debeat ejus
» damnum cavere, aut procurare ut hoc ei compensetur. Secus
» tamen dicendum videtur, si positive restitutionem impedit ex
» malitia, imo etiam ex ignorantia crassa, vel culpa lata: quia
» tunc consilio suo est causa efficax damni. Vide *Less. et Bon.*
» d. I. q. 2. p. II. *Laym. l. 3. t. 4. c. 6. et infra l. 6. tr. 4. c. 2.*
» d. 5. (Vide dicenda l. 6. de *Pæn. 621.*)*

DUBIUM III.

An supradicti teneantur singuli restituere in solidum, et quo ordine.

379. Qui teneantur restituere in solidum? — 380. Qui teneantur primum restituere? — 381. Quid, si damnificatus condonet restitutionem?

579. — « RESP. Cūm plures damnificantes, vel seorsim singuli rem suam agere possint, vel conjunctim atque alii aliis plus minūs in damnum influere, hinc ex tali ordine, et mensurā influxūs, ordo, et mensura restitutionis desumenda est. Ita communiter Doctores.

Unde resolves:

« 1. Si plures absque consensu, quisque per se seorsim, et casu concurrent ad damnum, singuli non plus tenentur restituere, quam quod quisque per se damni intulit. *Laym. lib. 8. tract. 2. c. 6.*

» 2. Si plures cum consensu, et se invicem juvantes id fecerunt, singuli in solidum tenentur restituere totum damnum: quia singuli sunt causa totius damni, cūm unus juvet alterum, et procedat ex confidentia, quam habet in auxilio aliorum. Unde, si unus eorum restitutionem fecit, potest à reliquis, nimirum à principali totum, aut, si is nolit, à reliquis pro rata singulorum repetere. *Bon. de Rest. d. I. q. 2. d. II. ex Vasq. Moll. Fill. etc.* »

Quær. an singulæ causæ, ad damnum concurrentes, teneantur in solidum? Distingue: si res est individua, ut incendere domum, occidere hominem, tradere navem, etc. tunc quisque cooperans tenetur in solidum: et hoc, etiamsi sine illo damnum eveniret. Ratio, quia tunc moraliter totus effectus à singulis procedit; nam, propter concursum, particularis cooperatio cum jusque unam actionem constituit contra justitiam; unde, quia damnum ex hac unica actione evenit, omnes in solidum obligantur ad restitutionem. Ita probabiliter *Salm. de Rest. cap. I. num 151. cum Soto, Bon. Sanch. Caj. etc.* Et idem tenet *Less. l. 2. c. 13. d. 4. n. 34.* (Excipit autem n. 35. si quis non concurreret ad damnum immediate, sed tantum mediate, præbendo instrumenta, juvando descendere, etc.) Sed adhuc probabilis est

DE RESTITUTIONE. DUBIUM III.

305

sententia *Nao. c. 17. n. 17. et 21. Sylo. v. Restit. n. 3. q. 6. Ang. v. Furtum §. 16. et satis probabilem eam vocant Lugo de Just. D. 19. n. 83. et Spor. de 7. Præc. c. 3. n. 76. cum Dic. et aliis:* dicunt isti teneri cooperantes tantum ad suam partem, si damnum etiam ipsis fieret. Ratio (ut ait *Lugo*), quia, cūm obligatio restitutionis pendeat ab influxu, seu causalitate in damnum, obligatio non debet esse major, quam est ipse influxus; ergo, sicut partialiter quisque concurrit, ita partialiter obligatur. Prout enim, qui concurreret tantum ad partem alicujus damni dividui, licet cum aliis concurreret ad totum damnum, tamen ad solam suam partem tenetur ob partialitatem rei circa damnum causatum; ita qui concurrit partialiter ad damnum individuum, ob partialitatem causalitatis, sive influxus, partialiter tantum tenetur, quia solum partialiter damnum ab ipso procedit. Et huic doctrinæ non videtur dissentire *Less.* in contrarium adductus; nam *dict. n. 35.* ipse tum obligat cooperantem ad totum damnum, cum « sine ipso, vel alio, similem opem conferente, » damnum non fieret, » verba *Lessii*. Secus autem omnino dicendum cum *Lessio dub. 2. n. 2. Salm. n. 151. et communi* (quidquid dicant aliqui *ap. Salm. n. 149.*) si damnum sine ipsis ope non obveniret; quia tunc certè tenetur ad totum, etiamsi ipso non opulante, alter eamdem opem certè præbuisset.

Si autem res est dividua, ut furari vineam, thesaurum, etc. tunc motor principalis tenetur ad totum, cooperantes verò tantum ad partem suam, etiamsi communis consilio ad damnum concurrant. Ita *Lugo D. 19. n. 99. Salm. c. 1. n. 147. cum Bonac. Dic. Less. Nao. Molin. contra Croix l. 3. p. 2. n. 62.* qui putat in casu communis consilii quemque teneri in solidum. Si verò omnes invicem se excident, sive moveant ad damnum (ita ut singulis non concurrentibus damnum non eveniret, ut dicit idem *Croix n. 53.*) certè singuli tunc in solidum tenentur; ita *Busemb. Ronc. et Salm. d. l. n. 148.* Cūm autem dubitatur, an quisque fuerit causa totius damni, non tenetur, nisi ad partem suam, juxta id, quod diximus supra *Dub. 2. n. 362.*

Utrum, quando plures tenentur in solidum, quisque teneatur restituere totum, si dubium sit, an socius restituerit? Negant *Salm. de Rest. c. 1. n. 152. et Ronc. eod. tit. cap. 5. q. 5.* dicentes quemque teneri tantum partem suam restituere, quia præsumendum alios socios jam restituisse. Sed id mihi minimè probatur. Advertendum tamen, quod rudes, etsi teneantur in solidum, rarò expedit obligare ad totum; cūm difficulter isti sibi persuadeant, se teneri ad restituendam partem à sociis ablata. Quimodo satis præsumi valet, quod ipsi domini, quibus debetur restitutio, consentiant ut illi restituant tantum partem ab eis ablata; cūm aliter valde sit timendum, ut nihil restituant, si obligantur ad totum.

380. — « 3. Quod si actio damnificans fuerit lucrativa, et apud aliquem ex cooperatoribus res ablata adhuc existit, aut is mala fide absumpsit, tenetur is primo loco restituere ipsam,

» vel æquivalens ; et, si ille non faciat, tenentur reliqui. *Less.*
 » *lib. 2. c. 13. d. 5.*
 » « 4. Si actio damnificans non fuerit lucrativa, quia res perit,
 » et destructa est ; ut fit v. g. in combustione, mutilatione, des-
 » tructione, tunc ante alios primò tenetur restituere, qui man-
 » davit, vel qui causa fuit primaria, vel executor primarius, ut
 » in bello Princeps, et Dux ; et, si is non sit factor, vel quia
 » non vult, vel quia non potest, tenentur reliqui v. g. cæteri
 » milites. Quod etsi de militibus speculative verum sit, practice
 » tamen ii excusantur per accidens : tum, quia non possunt
 » totum restituere : tum, quia dominorum voluntas non est, nec
 » expectatio, ut plus restituant, quam partem suam; ideoque,
 » si hanc possunt restituere, ad id tenetur : uti et, si quid
 » adhuc reliquum habent ex iniquo. *Laym. lib. 3. t. 2. cap. 6.*
 » *n. 5. ex Caj. Mol. etc. Imò Bon. de Rest. d. 2. q. 2. p. 10.*
 » *n. 13. ex Nao. cap. 17. Vasq. Less. d. 4. n. 37.* dicunt, mili-
 » tem gregarium, qui alios non induxit, non teneri ad restitutionem
 » totius damni illati à toto exercitu, sed tantum pro sua parte.
 » Vide supra *t. 4. c. 1. d. 5. art. 3.*

Ordo restitutionis est quad cooperantes : I. Tenetur restituere mandans, sive consilium dans alteri, ad faciendum damnum in gratiam suī, ut *Salm. c. 1. n. 140. cum Less. et Lug. ac Croix lib. 3. p. 2. n. 55. cum Nao. contra Vasq. et Turrecrem.* II. Tene-
 » tur executor. III. Tenetur aliæ causæ positivæ, ut consilium dantes in gratiam alterius, etc. IV. Causæ negativæ. *Salm. dict. l. n. 140 et 145.*

381. — « 5. Si damnum passus condonet restitutionem prin-
 » cipali damnificanti, etiam minus principales liberantur, non
 » autem vice versa; quia, ruente principali, ruit accessorium,
 » non contra. *Laym. l. supra c. 6.*

Hic notandum, quod, si creditor promittat alicui ex debitoribus æquè principalibus, se eum non molestaturum, censemur remittere partem illius ; nam, si totum exigere ab aliis, ille cogeretur ab illis ad restitutionem, et sic promissio frustranea esset.

DUBIUM IV.

An teneatur restituere, qui alium impedit à consecutione alicujus boni.

382. Quid, si quis impedit, sine vi, aut fraude, aliquem à consecutione justi boni ? — 383. Quid, si quis impedit mendacis, ne fisco applicentur bona propter gabellam non solutam ? — 384. Quid, si quis ex odio, sine vi, aut fraude, efficit, ne alter aliquod bonum obtineat ? — 385. An suadens Episcopo ut conferat Beneficium minus digno, peccet, et teneatur ad restitutionem ? Quid, si Beneficium deberetur alicui ratione concursus ? *Remissio ad lib. 4. n. 109.* — 386. An teneatur ad restitutionem occidens aliquem, ut alteri homicidium imputetur ? *Remissio ad n. 636.* — 387. An

teneatur ad damnum impediens vi, aut fraude, etc ? Quid, si pre-
 » cibus importunissimis, aut metu ? — 388. Quid, si religiosus sua-
 » deat Testatori, ut relinquit bona suo Monasterio, relicta Ecclesia Matrice ?

382. — « RESP. Attendendum, an lädatur jus alicujus, quod
 » à natura, lege, vel aliter habeat : et, an per vim, fraudem,
 » calumniam, et mendacia quis alium impederit : num verò
 » aliter. Inde enim apud *Layman. loc. cit. Bonac. q. 2. p. 12.*

Resolves sequentes casus :

« 1. Qui alterum impedit à consecutione rei debitæ ex jus-
 » titia, tenetur ad restitutionem. *Less. c. 12. d. 18. Fill. t. 32.*
 » *c. 3. q. 12. n. 72.*

« 2. Si res non esset debita ex justitia, sed conferenda ex libera
 » voluntate, tunc, qui sine vi, fraude, et calumnia collatorem
 » inducit, ut v. gr. officium, vel legatum, beneficium ecclesias-
 » ticum, et similia dona gratuita non conferat ei, cui apud se
 » constituerat conferre, aut qui petierat, sed vel nulli, vel alteri
 » etiam minus digno; etsi saepe is possit graviter peccare, præsertim
 » si id ex odio, aut malo fine faciat non tamen tenetur ad resti-
 » tutionem. *Azor. 3. p. 1. 4. c. 9. Vasq. Sa, Bon. p. 12.* »

383. — Quær. híc I. An qui fraudibus, seu mendaciis, aut per falsos testes impedit, ne fisco applicentur bona, quæ ob crimen v. gr. non soluti vectigalis, vel aliud, essent fisco addicta, tene-
 » tur ad restituendum? Respondetur cum *Less. l. 2. c. 12. n. 134. Sanch. Dec. lib. 2. c. 22. n. 22. Lug. de Just. D. 18. n. 168. et Salm. de Rest. c. 1. n. 104. cum Diana. Az. Bon. Tanner.* ac aliis communissime, quod post sententiam certò tenetur ; secus verò ante sententiam, quia ante sententiam nullum jus acquirit fiscus ad pœnam, quæ nomini post sententiam debetur ; vel quia sic saltem accipitur communiter hoc fisci jus ad pœnas.

384. — Quær. II. An, qui impedit alium à consecutione justi boni ex odio, sed sine vi aut calumnia, teneatur ad restitu-
 » tionem? Adest duplex sententia. Prima sententia probabilis affir-
 » mat : hanc tenent *Scotus in 4. Dist. 19. Cajet. 2. 2. q. 62. art. 2. Salm. de Rest. cap. 1. n. 103. cum Bann. Lugo de Just. D. 18. n. 98. item Cocar. et Major ap. Less. lib. 2. c. 12. n. 128. et alii apud Lugo.* Probatur ex lib. 2. §. Ideo *Labco ff. de Aqua pluvi. art. ubi dicit :* « Qui avertit torrentem, ut sibi non noceat, unde factum sit, ut vicino noceatur, tum eo aquæ pluviae arcendæ agi non posse à vicino ; modò hoc non hoc animo fecit, ut vicino noceat, sed ne sibi noceat. » Probatque ratione, quia animus injustus, quando conjungitur cum opere externo, efficit, ut idem opus, quod sine tali animo injustum non erat, injustum cum illo reddatur. Idem videtur sentire *D. Thom. 2. 2. qu. 62. art. 2. ad 4.* ubi ait : « Ad quartum dicendum, quod aliquis potest impidire aliquem, ne habeat præbendam multipliciter. Uno modo justè, putà, si intendens utilitatem Ecclesiæ, procuret, ut detur personæ digniori, et tunc nullo modo tenetur ad res-

308 LIB. III. TRACT. V. DE SEPTIMO PRÆC. DECAL. CAP. II.
titutionem. Alio modo injuste : putā, si intendat ejus nocumen-
tum, quem impedit propter odium, vel vindictam. » Et tunc
dicit, quod tenetur ei totum damnum resarcire, si Episcopus esset
determinatus ad ei dandum Beneficium ; si verò non esset deter-
minatus, tenetur tantum ad æstimationem spei, quam ille ad
Beneficium habebat.

Secunda verò sententia communis (ut fatentur iidem *Salm. cit. n. 102.*) et probabilius, negat eum teneri ad ullam restitutio-
nem, eamque tenent *Less. loc. cit. Petrocorens. lib. 4. de Just. c. ult. q. 6. Pal. tract. 13. de Benef. D. 2. p. 11. §. 5. n. 3. cum Vasq. Gutt. Nav. et Reb. Ronc. de 7. præc. c. 3. q. 4. cum Ant. à Spir. S. Spor. tract. 4. de Rest. c. 2. n. 213. ubi vocat sententiam
veram et communem cum *Tamb. lib. 8. tract. 3. c. 4. §. 2. n. 4. Vico de Rest. q. 2. a. 1. n. 5. Laym. lib. 3. tract. 2. c. 6. n. 1. Holzm. tr. 2. de Rest. cap. 5. n. 539. Elbel. de Rest. Conf. 4. n. 108. Bon. D. 1. quæst. 2. p. 12. n. 2. Mol. t. 3. D. 272. n. 4. Sanch. Cons. I. 2. c. 1. d. 49. n. 27. Croix I. 3. p. 2. n. 148. cum Turr. Espars. etc. Mazz. t. 2. p. 300.* Eamdemque sententiam, ut certam tenet *Sot. de Just. lib. 4. qu. 6. art. 3. ad 6. versùs finem, quem male citant pro se *Salm. 103.* Nam *Sotus* sic expresse
ait : « Ad propositum igitur nostrum, qui suo utens jure, Præ-
bendam absque vi et fraude sibi, vel amico procurat, etiamsi
ex odio alterius id faciat, et contra caritatem delinquit, ad
nullam tenetur restitucionem. » Ratio, quia nemo potest obli-
gari ad restitucionem damni, nisi damnum sit injustum, et ipse
sit efficax causa illius damni, et in illud positivè influat : ad
damnum autem afferendum, non sufficit intentio, sed requiritur
actio externa, quæ non solum sit occasio (ut esset in præsenti
casu) sed etiam sit vera et efficax causa damni : nam alias, si
illud eveniat, aliunde evenit, et merè fortuito. Unde, si tu huius-
modi documentum fortuitum proximo optabis, peccabis quidem,
vel tantum contra caritatem, vel tantum affectivè contra justi-
tiam, non autem effectivè, cum ille non habeat jus ; et ideo opus
externum cum pravo animo conjunctum non erit effectivè, sed
tantum affectivè injustum, ex quo nulla orietur obligatio restitu-
tionis. Falsò enim dicitur is affectivè pati injustum damnum,
qui privat re, ad quam nullum jus habet. Ad textum autem,
ut supra oppositum, responderet I. cum *Less. Anac. et Croix,*
illam esse legem poenalem, quæ ante sententiam non obligat.
Deinde responderet 2. cum *Soto*, quod lex illa justè prohibuit
arcere aquam ex intentione nocendi vicino, quando nulla utilitas
ex hoc tibi provenit, unde rectè ait *Sotus*, quod eo casu tu non
habes jus arcendi aquam, et arcendo peccas contra justitiam, ex
vi legis id prohibentis. E converso, si id facis ad tuam utilita-
tem, ne aqua tibi noceat, non peccas contra legem, quæ negat
actionem vicino, semper ac tu arcens aquam, ne tibi noceat,
etiamsi id facias, ut vicino noceas. Nec etiam obstat doctrina
S. Th. supra allata, nam explicat *Sot.* eod. l. c. S. Doctorem intel-
ligere, impedientem aliquem ab obtinenda Præbenda tunc teneri**

ad restitucionem damni, quando impedit *injustè*, ut S. Doctor
exprimit, nempe vi, vel fraude. Nec obstat quod ibi dicat ;
« Puta, si intendat ejus nocumentum, quem impedit propter
odium, vel vindictam. » Nam Angelicus hic supponit injus-
titiam, cuius causa sit odium : « Facere enim ex odio (ait
» *Sotus*) non te onere restitutioonis gravat; sed facere injuste,
scilicet nullo tuo jure, sed violando alienum. »

585. — Hinc infertur I. quod, si quis ex odio, sed sine vi vel
fraude suadeat Episcopo, etiam determinato ad conferendum
Beneficium digniori, ut conferat minus digno, etiamsi probabi-
lius sit, quod tam Episcopus, quam suasor graviter peccent,
quamvis Beneficium sit simplex, ut dicemus I. 4. n. 93. suasor
tamen non teneatur ad ullam restitucionem, quia non læsit justi-
tiam commutativam, avertendo Collatorem à conferendo Bene-
ficio, ad quod alter jus non habebat. Ita *Glossa in c. 2. de Offic. Cust. Soto. l. c. Sylo. v. Episc. n. 10. qu. 9. Less. n. 128. Laym. n. 2. Ronc. d. qu. 4. Holzm. n. 340. Pal. tr. 13. del. Ben. D. 2. p. 21. §. 5. n. 3. cum Vasq. Gutt. et Reb. Spor. tr. 4. c. 2. num. 213. cum Mol. et communis, item Sa, Fill. Nav. et Dic. ap. Salm. de Rest. c. 1. n. 106. (qui hoc probabile vocant n. 107. licet oppositum alibi probabilius putent in tr. de Benef. n. 371.) Vide dicenda I. 4. n. 106. usque ad 108. Dicendum tamen cum
probabiliori sententia, teneri ad restitucionem, cum quis post
concursum impedit dignorem à consequendo beneficio, juxta
dicenda I. 4. n. 109. Infertur II. propter eamdem rationem non
teneri ad restitucionem, qui sine vi, vel fraude impedit testa-
rem, ne relinquat hæreditatem alicui, qui ad illam nullum jus
habet, *Laym. l. c. n. 1. Elb. de Rest. n. 108. Tamb. l. c. Spor. num. 113. cum Sanch. Sot. Mol. etc.**

586. — An autem, si quis occidat aliquem, intendens ut ho-
micide alteri imputetur, tenetur damnum restituere, quod ex
imputatione ille passus fuerit? Vide num. 636.

587. — « 3. Si in re prædicta, ex libera voluntate conferenda,
aliquis per vim, fraudem, vel calumniam collatorem indu-
ceret, ne ei daret ; aut eum à petitione (cum quis habeat
jus petendi) aut consecutione talis rei per vim, fraudem, calum-
niam, vel mendacium impeditret (cum etiam quis jus ha-
beat, ne inique impediatur) : is teneretur ad compensationem
damni arbitrio viri prudentis, juxta certitudinem, vel probabi-
litatem, qua alter tale bonum alioqui assecutus fuisse existi-
maretur, dummodo tamen eo sit dignus : nam si indignus est,
non tenetur ad restitucionem, nisi famæ, si eam forte læserit.
Less. l. 2. c. 12. d. 18. Mol. t. 1. D. 135. Sa, V. Restit. n. 221.
» V. Bon. l. c. »

Censem *Salm. de Contract. c. 5. n. 30.* quod æquiparentur vi
preces importunissimæ, aut metus reverentialis, maximè si ei
addantur verba aspera, vel torvus aspectus, vel preces, ut dicunt
de *Matrim. c. 9. n. 37.*

588. — Nota hic autem, quod graviter peccat religiosus, qui

suadet testatori, ut suo Monasterio potius quam Ecclesiæ matrici, bona relinquat, ex Clem. i. de Privil. in qua etiam adest excommunicatio. Non tenetur tamen ad restituendum, quia Ecclesia nullum habet jus quæsumus: Ita Sanch. Cons. l. 2. c. 1. dub. 49. n. 38. Lugo Disp. 18. n. 95. et Croix l. 3. p. 2 num. 74. Mol. Imò Sanch. putat religiosum non peccare, si bono zelo hoc faciat, nempe pro majori utilitate Testantis, modò non petat pro se, vel amicis.

DUBIUM V.

Cui, vel quibus restituendum.

589. Quid, si creditor sit incertus? — 590. An tradita res pauperibus sit restituenda domino comparenti? — 591. Quid notandum circa Compositionem in debitis incertis? usque ad n. 594. — 592. Quid circa furtæ minuta? — 596. An bona certa sint restituenda domino, vel possessori? — 597. An fur teneatur rem mittere Domino cum magno suo damno? — 598. Quid, si sumptus promissione excederent valorem rei? — 599. Quid, si acceperis à possessore bonæ fidei rem non suam? — 600. Emptor rei furtivæ an possit eam reddere furi? Vide etiam n. 569. — 601. An reverdens rem emptam bona fide, teneatur pretium restituere emptori? — 602. Quid notandum circa thesauros inventos? — 603. An inventor rei perdite possit eam sibi retinere? — 604. Quid notandum circa res captas venatione? — 605. Quid, si quis venatur in locis reservatis? — 606. Quæ venatio vetetur Clericis, et Religiosis?

« RESP. Attendendum ad naturam justitiae, et si quis damnum patitur, quidve ratio, et leges ferant communiter. Vide Less. et Laym. hic, cap. 9.

Unde resolves:

589. — « 1. Quando bona restituenda, sive debita quæcumque sunt incerta, hoc est, cum, cui debeantur, ignoras, aut adire non potes, aut illi restituere; tunc, si ea habes sine delicto, ut, si inveneris, vel à mercatore v. gr. per errorem acceperis duas ulnas panni pro una, et jam si discessit, nec scias, quò abierit, teneris adhibere aliquam diligentiam inquirendi: postquam, si spes non sit sciendi dominum, probabile est, quod non tenearis ea dare pauperibus (licet ita plerique cum S. Th. sentiant* (quorum sententiam vocant communem) Salm. de Rest. c. 1. n. 214. Sed vide n. 603.) et sit magis pium, ac practicè suadendum); sed possis tibi retinere, ut docet Petrus Naoarrus, quem sequitur Laym. hic, et Less. l. 2. c. 14. dub. 7. n. 48, idque Dian. p. 2. tr. 3. misc. R. 5. dicit esse tutum in praxi. *(Cum Pal. et Dic. apud Salm. ib. n. 213. exceptis debitis ob usuram, aut simoniam ex textibus allatis in fine hujus numeri.) * Si verò ea habeas ex delicto, ut furto, usura, etc. teneris ea restituere pauperibus, vel Ecclesiæ, hospitali, etc. quia debet tunc fieri restitutio meliori modo, quo

» potest, ut saltem, cum corpori domini non prosit, prosit ejus animæ, dum in pauperes expenditur. Ita communiter Docto- » res, ut videbis apud Laym. hic. »

Quæritur I. quomodo facienda restitutio, si dominus rei est incertus? Distinguendum, et videndum, an res accepta sit bona, vel mala fide. Si mala fide, tunc iterum distinguendum est: vel dominus incertus rei est ignotus tantum in particulari, prout, si sciretur rem spectare ad aliquem ex tribus, vel quatuor hominibus loci, sed ignoretur, ad quem peculiariter spectet; tunc nequit restitutio fieri pauperibus, sed res dividenda est inter eos, quos inter defraudatus existit; ita Syl. tom. 3. in 2. 2. q. 62. art. 5. Less. lib. 2. cap. 14. n. 32. idemque dicunt Pal. Mol. Caj. Nao. etc. Vel autem dominus est ignotus in generali, ita ut nequeat discerni inter loci habitatores, ad quem vel quos res pertineat: et tunc restitutio fieri debet pauperibus, ut habetur in cap. Cum, tu de Usuris, ubi præcipitur usurariis ut restitucionem faciant dominis, vel eorum hæredibus, vel, his non superstibus, pauperibus. Sufficit autem, quod restitutio fiat pauperibus cujuscumque loci. Sufficit etiam quod fiat locis piis, ut communiter docent Less. l. 2. c. 14. n. 33. Nao. cap. 17. n. 33. Salm. de Rest. cap. 1. n. 216. Croix lib. 3. p. 2. n. 94. Bon. de Rest. D. 1. q. 3. p. 4. n. 5. cum Az. Mol. P. Nao. Vasq. Fill. etc. Id tamen locum habet, modò adhibita sit debita diligentia, ut proprii domini invenientur; nam si ante diligentiam adhibita fieret restitutio pauperibus, et deinde domini comparent, utique damnum ipsi resarcendum esset. Præterea id locum habet, cum defraudati pauciores sunt, nempe tres vel quatuor, ita ut, si restitutio fiat quibuscumque illius loci indiscriminatum, res verò similiter non sit ventura in manus proprii domini; et ideo restitutio tunc fieri potest pauperibus cujuscumque loci, ut communiter tenent Syl. verb. Restitutio 8. q. 3. Bon. l. c. n. 10. et idem dicunt Salm. n. 213. cum Soto, Rebello, et Tapia; et quamvis Sylvius loco supra cit. dicat congruentius esse, ut eo casu restitutio fiat pauperibus illius loci, ubi furtum patratum est, addit tamen, id non esse necessarium. Si autem plures et varii domini incerti alicujus Communitatis damno affecti fuerint, tunc omnino restitutio facienda est pauperibus ejusdem Communitatis læsæ. Vide dicenda num. 595.

590. — Quæritur II. Si res post debitam diligentiam adhibita ad inveniendum dominum tradita sit pauperibus, et postea dominus compareat, utrum ei restituenda sit? Negant Nao. Sot. Henr. Led. ap. Croix lib. 3. p. 2. n. 95. item Cajet. et Bonac. ap. Spor. de Restit. cap. 3. n. 104. Quia, cum debita diligentia est præmissa, pauper, aut locus pius, absolutè acquirit dominium rei. Dicitur, quando debita diligentia est præmissa; nam alias certum est apud omnes, rem domino comparenti restituendam esse, quoniā nulla ratione tunc poterit in pauperem dominium transferri, cùm eo casu dominus sit rationabiliter invitus. Communius vero Laym. lib. 3. tr. 1. c. 5. n. 24. Salm.

tr. 12. c. 2. n. 85. Pal. de Just. D. un. p. 19. n. 7. Less. l. 2 c. 14. n. 43. Spor. l. c. n. 113. et Croix loc. cit. cum Mol. Dian. etc. dicunt, quod, si res extat, pauper debet eam restituere domino competenti, si vero est consummata, tantum id, in quo factus est ditionis. Ratio, ut ait *Pal.*, quia licet dominium rei in pauperem translatum sit, res tamen adhuc extat tunc in æquivalenti. Sed haec ratio non videtur congrua, nam, si rei dominium vere translatum est, nulla deberetur restitutio, sive res extet, sive non. Melius igitur distinguendum cum *Lugo de Just. D. 21. n. 102.* juxta ea, quæ de inventore rei perditæ fusiū dicemus *inf. n. 603. cum eodem Lug. Holzm. et Croix loc. cit. n. 92.* (qui n. 95 supra citato sibi non cohæret): quando, spectatis omnibus circumstantiis, non est amplius possibile, quod dominus inveniatur, tunc pauper acquirit rei absolutum dominium, sine ullo onere restitutionis. Quando vero adhuc, post diligentiam, adest aliqua spes inveniendi dominum rei, tunc pauper non acquirit ejus dominium, et proinde debet eam domino servare, ipsique restituere, si compareat; additique *Lugo ibid. ex ipsa manifestatione domini* tunc communiter argui, quod non adsuerint debita circumstantia ad transferendum irrevocabiliter dominium in pauperem. Sed vide omnino dicenda *d. n. 603.* Recte tamen excipiunt *Spor. d. n. 113. et Wigandt tr. 8. Ex 3. num. 50;* nisi pauper, aut locus pius bona fide rem jam præscriperit, quia virtute præscriptionis tunc dominium irrevocabile vere acquirit.

591. — Notandum, quod super his debitis incertis bene potest fieri compositio per Bullam Cruciatæ, quæ refertur *ap. Tamb. tr. de Bull. Cruciatæ. c. 18. pro Regnis Hispaniarum, Sardiniae et Siciliæ, et pro omnibus aliis particularibus, quibus Bulla communicatur.* Potest etiam haec compositio fieri per S. Pœnitentiariam, sed, si ab ipsa obtineatur, constituit Bened. XIV in sua Bulla *Pastor Bonus* (Vide *Tom. I. Bullar. Bulla 95. §. 25.*) ut restitutio fiat, cum poterit commodè fieri iis in locis, ubi furtum factum est. An autem valeat hujusmodi compositio, facta sine sufficienti causa? Affirmant *Cord. Tur. Alens. ap. Lugo D. 21. num. 95.* Sed negant *Caavar. Sot. Nav. Mol. et alii communiter ibid.* Verius tamen distinguendum cum *Lugo*, et dicendum, eam valere, si restitutio sit facienda ex sola lege ecclesiastica, putâ ex fructibus ecclesiasticis male perceptis; secus, si restitutio aliunde sit debita. Ratio primi, quia Pontifex in lege propria validè dispensat; ratio secundi, quia bonorum, aliunde debitorum, Pontifex non est absolutus dominus. An autem id possit Pontifex pro bono spirituali communi? Vide *Lugo n. 96.* et vide *q. n. seq.*

592. — Quæritur autem, an compositione facta debitor ad aliquid teneatur, si postea dominus certus compareat? Dicunt alii, eum teneri restituere id, in quo factus est ditionis. Ita *Vill. Rodr. ap. Tamb. lib. c. §. 5. n. 9. et Caj. Sot. etc. ap. Renzi. de 7. Præc. c. 3. qu. 26.* Ratio, quia non præsumitur Pontifex dominum rebus suis expoliare voluisse. Alii vero dicunt, eum ad

nihil teneri, ut *Salmant. de Rest. c. I. n. 17. cum Trull. Dic. Tap. etc. et idem tenent Lug. D. 21. n. 98. et Tamb. l. c. semper ac præmissa sit debita diligentia.* Ratio, quia Pontifex, ut Administrator bonorum temporalium, quatenus spectat ad bonum spirituale, tunc transfert dominium per Compositionem propter bonum publicum.

Notat autem *Vico l. c. n. 3. cum Vill. Dian et Mendo*, idemque dicunt *Trull. et Henrig. ap. Croix loc. cit. n. 413. cum Bus. infra dub. 7. art. 3. n. 2.* hujusmodi compositionem posse fieri etiam ab Episcopo, cum hoc nullo jure sit reservatum Papæ, et videatur esse juxta voluntatem creditorum pro bono Animarum suarum. Sed contradicit verius *Lug. n. 107. ac Mol. cum Rodr. Turr. Cord. etc. ap. Croix loc. cit.* Ratio, quia id non potest efficere Episcopus, nec ratione administrationis talium bonorum incertorum, cum ea pertineat ad solos Reges, vel ad Pontificem; nec ratione supremæ potestatis mutandi voluntates dominorum, cum haec pertineat ad solam Sedem Apostolicam, ex *Clem. Quia contingit*, de *Rel. dom.* ubi dicitur: « Quia contingit, cum ea » quæ ad certum usum largitione sunt destinata fidelium, ad illum debeat, non ad alium, (salva Sedis Apostolicæ Auctoritate) converti. » Sed quoad ultimas voluntates, vide infra n. 931.

593. — Compositio haec solet etiam concedi pro fructibus ecclesiasticis male perceptis. *Croix n. 416. Dicunt etiam Escob. lib. 37. c. 12. n. 7. Tamb. Dec. I. 8. tr. 3. c. I. §. 3. n. 19.* item *Vasq. Lop. et alii apud Dian. p. 4. tr. 4. Res. 46* compositionem fieri posse etiam pro furtis minutis, commissis ab iis, qui vendunt civibus vinum, oleum, etc. Sed tenendum oppositum cum *Croix. lib. 3. p. I. n. 417. Dian l. c.* quia talis restitutio omnino facienda est iisdem civibus defraudatis. Vide mox dicenda num. 595.

594. — An vero, si creditor sit notus, sed tam longè absit, ut res pauperibus dispensari possit, fieri tunc valeat compositio? Affirmant *Turr. Covarr. Rodr. et putat probabile Lugo n. 139.* Sed videtur probabilius oppositum cum *Soto*, et *Henr. apud Croix n. 418.* quia compositio conceditur tantum, quando creditor est incertus. An autem haeres, qui compositionem obtinuit, teneatur summan relaxatam tribuere aliis creditoribus certis sui Testatoris? Affirmat *Mol.*; sed negat *Lugo D. 20. n. 12.* et assentit *Croix n. 419.* si concessio facta est illi, non ut haeredi, sed ut tali personæ. Secus vero, si facta sit ei ex vi potestatis, quam Testator habuit.

595. — « 2. Qui multis minutis furtis, v. gr. olei, panis vini, etc. damnum intulit multis civibus, eum teneri restituere, non pauperibus, sed ipsis civibus (minoris deinceps vendendo, aut majore mensura, donec veniatur ad æqualitatem) dicit *Mol. At Vasq. et Escob.* dicunt esse probabile, quod possit dare pauperibus, præsertim civitatis ejusdem. »

Aiii igitur dicunt, ut *Escobar, lib. 3. c. 12. n. 71. Anac.*

de 7. Præc. D. 5. n. 20. item S. Th. in 4. sent. D. 15. q. 1. c. 5. Vasq. Lop. et alii apud Dian. p. 4. tr. 4. R. 46. quod pro hujusmodi furtulis commissis à vendoribus publicis, restitutio potest fieri pauperibus; cùm regula sit generalis, debita incerta pauperibus esse restituenda, ut in simili casu de usurario, qui pluribus incertis defraudavit, sancitum est in c. Cum tu, de Usur. Advertunt tamen restitutionem faciendam esse pauperibus ejusdem loci, quia, cùm communitas illius loci sit lësa, illi damnum resarcendum est; nisi (excipit Bon. de Rest. d. 1. q. 3. p. 4. n. 10.) damnum sit illatum aliquibus paucis personis incertis, quia tunc ait restitutionem posse fieri pauperibus alterius loci: et hanc sententiam Dian. l. c. non audet dicere improbatum propter auctoritatem D. Thomæ. Alii verò, quorum sententiam tanquam communissimam suadendam puto, dicunt talem restitutionem omnino, quad fieri potest, faciendam esse civibus ejusdem loci, ubi fraus commissa est. Ratio, quia, cùm existant damnum passi, et aliquo modo cogniti, iis, quantum fieri potest, damnum compensari debet. Ita Laym. lib. 3. tr. 1. cap. 10. n. 2. Conciua. tom. 7. D. 2. cap. 13. n. 10. Spor. ac Rest. c. 3. n. 117. cum communis ut asserit Croix l. 3. p. 2. n. 417. Dian. l. c. Tamb. l. 8. tr. 3. c. 1. §. 5. n. 19. Salm. de Rest. cap. 1. n. 251. cum Dic. Reb. et Tap. Verumtamen censeo, juxta dicta num. 534 quod hujusmodi venditores non teneantur sub gravi restituere civibus; satisfaciunt enim suæ gravi obligationi, si pauperibus restituant. Quapropter excusantur etiam à veniali, si restituant pauperibus, accedente aliqua rationabili causa, putâ, si non possint restituere civibus sine aliquo notabili incommmodo, vel, si urgeat necessitas aliquorum pauperum valde indigentium, quibus præsumantur cives illi non esse inviti restitutionem fieri. Et sic invenio sensisse etiam Continuatorem Tournely (Tom. 1. c. 3. art. 4. sect. 2. q. 4. pag. 391.) qui loquens signanter de Tabernario, qui Communitate defraudavit, ita ait: « Deinde, nt, quod verè furatus es, si singulis restituere nequeas, vel quia ignorantur, vel quia difficilior est executio, quam res tantilla postuleat, vel quia periculum est infamiae, hoc sive per Parochum, qui suorum indigentiam novit, sive aliter in pauperes loci, quem lësisti, diffundi cures, vel in alia opera, eidem loco utilia, insumas. »

596. — « Quando bona sunt certa, ordinariè restitui debent possessori justo, à quo accepta sunt, vel cui damnum illatum: etsi is non sit immediatus dominus. Unde, quod acceptum est à depositario, commodatario, conductore, custode, administratore, debet non domino, sed ipsis restitui; quia aliqui ipsis fieret injuria, si jure possessionis, detentionis, custodiæ, aut utilitatis spoliarentur; et damnum, atque lucrum cessans compensari deberent.

« 4. Excipitur tamen hinc, 1. Si horum nihil interesset, ut si sine illorum damno, infamia, domino restituantur. 2. Si probabiliter ipsis putarentur rem absunturi, vel ablaturi cum injuria

» domini; quo modo bona Ecclesiæ, non prælato dissipatori, sed potius capitulo restituenda sunt. Item accepta a filiotamiliis, pupillo, furioso, uxore, religioso; si sint ex iis bonis, quorum administratio ipsis non competit, plerumque restituenda sunt Patri, Tutori, Marito, Prælato. Sic etiam, si bona alicuius publicata, et fisco addicta sint: tunc enim depositum, et similia debita fisco debent reddi.

« 5. Cùm quis, ignorato domino, cui restituendum erat, non præmissa aliqua diligentia, pauperibus distribuat, non satis fecit domino postea comparenti: secus, si diligentia sit præmissa. V. Less. l. 2. c. 14. dub. 3. — 597. — « 6. Cùm dominus quidem scitur, sed ei miti non potest sine sumptu, tunc, si res male accepta est, tenetur restituens alias expensas ex se facere; si autem bene accepit, non nisi expensis domini restituendum est. Quando nullo modo potest mitti, expectandum est ad tempus. At si adhuc non sit spes, reputatur debitum incertum. Tol. l. 5. c. 24. »

598. — Quæritur, an fur teneatur restituere rem ablatam cum qualcumque suo damno? Prima sententia affirmat, cum Caj. 2. 2. qu. 62. art. 5. ac Vasq. Nav. Coo. Arm. etc. apud Lugo de Just. D. n. 184. Ratio, quia dominus debet servari indemnis, etiam cum furis detimento, quod suæ malitiae imputandum est. Secunda verò sententia communissima, et probabilior, negat; hanc tenent Bus. (vide n. 677.) Bon. de Rest. D. 1. qu. 5. p. 1. n. 5. Less. l. 2. c. 15. n. 50. Mol. tom. 3. D. 752. n. 5. Holz. n. 493. Fill. tr. 32. c. 4. qu. 8. n. 111. Salm. de Rest. c. 1. n. 195. cum Pal. item Lug. l. c. n. 385. cum Scoto, Gabr. Ang. Salón. Arag. etc. cum communis, ut asserit Croix l. 3. p. 2. n. 368. Ratio, quia justitia, cum sit virtus, et prudenter præcipiat ut æqualitas servetur, non potest obligare ad restituendum quocunque gravissimo damno debitoris; quod esset contra caritatem, et alias dominus esset irrationabiliter invitus. Si autem res in individuo non posset ad dominum mitti, nisi cum tanto damno, fur potest et debet eam vendere, et pretium domino transmittere, ut dicunt Lugo n. 189. et Croix n. 370. Casu verò, quo creditor simile damnum, vel parum minus sit passurus, tenetur omnino debitor ei satisfacere, ut communiter aint Less. c. 16. n. 23. Tamb. l. 8. tr. 4. c. 1. §. 8. n. 4. cum Nav. Val. Caj. etc. ac Lugo n. 186. qui dicit, in hoc attendendum non solum damnum emergens creditoris, sed etiam lucrum cessans. Bene tamen advertunt ipse Lugo n. 188, et Croix n. 373. cum Ills. et Haun. quod damnum creditoris et debitoris pensandum est comparativè ad subjectum; fieri enim potest, ut damnum decem nummorum respectu debitoris inopis sit longè majus, quam damnum centum respectu creditoris opulentis; et sic vice versa.

Sed, caeteris paribus, difficultas est, quænam mensura damni assignanda sit, ut debitor excusat à restituzione facienda creditori? Et in hoc distinguendum: si sit spes, ut res, vel pretium alio tempore restituantur domino, vel ejus hæredibus sine magno

damno debitoris, tunc probabiliter dicunt Bon. l. c. Lugo n. 191. Less. c. 15. n. 50, restitutionem posse differri. Si verò desit talis spes, ita ut dominus esset re privandus; et tunc adhuc probabiliter dicunt Less. l. c. et Dicast. ap. Croix n. 365. (qui id non probat cum Lugo n. 184.) quòd, si res parvi sit momenti, et damnum furis esset duplo majus, tunc posset restitutio applicari pauperibus, vel operibus piis; quia in hoc præsumitur dominus assentiri. Si tamen esset res magni momenti, Sylvester, et Persch. apud Croix l. c. et Bus. cum Bonac. infra num. 677, excusat furem à restituendo domino immediate, casu, quo expensæ facienda essent æquivalentes rei valori. Sed hoc communiter non admittunt Tamb. l. c. n. 4. Spor. tr. 4. c. 3. n. 162. et Croix n. 368. cum Lugo, Vasq. et Ill. Excusat autem Scotus, Gabr. et Ricch. ap. Croix n. 365, si sumptus essent maiores debito. Hujus sententiae est etiam Glossa in cap. Cum tu, de Usur. lit. (i) ubi dicitur fur non teneri rem mittere domino, si expensæ deportationis excedant ipsius valorem. Probabiliter verò Spor. Tambur. et Mol. ll. cc. excusat solo casu, quo sumptus essent longè maiores; imò Lugo n. 190. obligat furem, etiamsi passurus sit damnum duplo majus. Quando autem damnum esset omnino excessivum, sufficit restituere pauperibus, ut communiter dicunt cum secunda sententia, ut supra relata, ipse Lug. Spor. l. c. et Bon. cum Sayr. et Vill. apud Salm.

599. — « 7. Cùm quis accepit rem alienam à possessore bona fidei, putante, rem esse suam, cùm non sit, tum, siquidem intervenierit aliquod justum pactum, ut depositi, commodati, pignoris, etc. illi restituendum est, non domino, qui tamen ex caritate monendus erit, si id ei profuturum putetur, sine alterius graviore incommmodo, infamia, etc. Vasq. Azor. part. 3. l. 4. q. 2. Si autem aliter accepta sit, tunc vero suo domino restitui debet, si eum noveris, et sine gravi incommodo fieri possit. »

600. — « 8. Quando à fure, vel aliquo venditore quis emit, sive mala, sive bona fide, rem furtivam, tenetur restituere domino, non furi. Ita communiter Mol. Regin. t. 1. l. 10. c. 5 n. 40. Tol. tamen l. 5. c. 17. Sylo. Ant. Mald. in 2. 2. tit. 4. c. 3. dub. 2. probabiliter sentiunt, posse reddi furi, ut ab eo pretium suum recuperet, quia non constituit rem pejore loco, quam ante fuerat: et consequenter ipse non infert domino damnum. » (Vide dicta n. 569 et 570.) Quod Nao. et Trull. l. 7. c. 11. d. 4. admittunt cum hac limitatione; si mox, et non post longum tempus contractum rescindat, vel si certo sciat, furem redditum rem domino, vel si dominus rei sit mortuus, aut absit, ita ut conveniri non possit. Quod si pretium suum recuperare non possit à venditore, tenetur reddere domino, et sibi damnum adscribere. Quod si porro sciens rem esse furtivam, emat eo fine, ut invento vero domino restituat, tunc, si emit parvo preio, tenebitur id ei dominus refundere, cùm utiliter ejus negotium gesserit: securus autem, si pretium esset

fere æquale rei: tunc enim sufficit refundere ad arbitrium viri prudentis tantum, quantum videtur meritus, rem domini utiliter redimendo, Less. l. c. v. 14. n. 3. Dian. p. 2. t. 3. R. 5.

601. — « Si bona fide rem alienam, v. gr. equum emeris ab altero, v. gr. Petro, et vendideris tertio, v. gr. Paulo, et postea cognoscatur esse Joannis, eoque repente à Paulo, Paulus repeatet pretium à te, existimat quidem probabile Nao. et Dian. p. 1. t. 8. R. 68, non teneri te Paulo id reddere (si in nullo factus sis ditionis), sed sufficere, si tuam actionem, quam habes in Petrum, ei cedas. Verum Sotus, Salon. Less. Sayr. Bon. de rest. quest. 4. p. 2. rectius docent, teneri te exigente Paulo, contractum rescindere, et pretium restituere: tum, quia vendisti rem vitiosam, tum, quia teneris de evictione emptori, nec eum potes remittere ad illum, quocum nichil habet negotii. Quod si tamen Paulus, cùm possit, tibi non restituat equum, sed Joanni, et hoc ipso impedit quominus pretium tuum possis recuperare, nec tu teneris ei pretium ab ipso acceptum restituere, Bon. Less. etc. Vide Trull. c. 11. d. 31. »

Si igitur ab emptore dominus rem evincat, omnino sequenda est sententia Busembai, quam præter DD. à se citatos, docet etiam Less. l. c. c. 14. n. 26. et Salm. de Rest. c. 1. n. 88. nempe, teneri venditorem pretium emptori restituere saltem in quo factus est ditionis, prout dicunt iidem Salm. tr. 14. c. 2. n. 31. Vide dicenda infra n. 800. Si verò res non evincatur, nulli tenetur vendor restitucionem facere, ut aiunt Salm. cit. c. 1. n. 88. Nec tenetur (ut dicit Less. c. 14. n. 30.) monere dominum, aut indicare emptori, quod res illa sit aliena, si post venditionem, bona fide factam, id vendor resciscat, et non possit amplius pretium, quo ipse rem emit, recuperare; quia, cùm rem illam amplius non habeat, nec sit causa, quid dominus re illa privetur, non tenetur cum magno suo damno curare, ut dominus rem suam redipiscatur.

602. — « Quæres, cui restituendi, sive dandi sint thesauri, et alia inventa, quæ habentur pro derelictis? Resp. Quando nullius domini sunt, jure naturali, et gentium sunt primi occupantis. Potest tamen per consuetudinem et leges aliter quid ordinari, quod servandum est. De quo v. Less. l. 2. c. 5. d. 10. Laym. l. 3. t. 1. c. 5. » (V. Not. XXVIII, pag. 41.)

Circa thesauros jura disponunt. I. Ut thesaurus, si inveniatur in loco proprio, sit inventoris. II. Si in loco alieno, sed inveniatur casu, dimidium sit inventoris, et dimidium domino loci; et ad hoc dimidium præstandum domino inventor tenetur in conscientia etiam ante sententiam judicis; ratio, quia jus positivum potuit hoc disponere, non obstante jure naturæ, ob bonum commune. Ita Salm. Tr. 12. de Just. et Jur. c. 2. n. 93. cum Lug. Less. Pal. etc. Licet de hoc dubitare videantur aliquid apud Tamb. in Decal. Si vero thesaurus inveniatur in loco alieno, non casu, sed ex industria, inscio domino: tunc statuit L. unic. de Thes. ut totus reddatur domino loci. Sed, quia lex hæc est pœnalis, non

obligat, nisi post sententiam, ut dicunt *Salm. d. n. 93. cum Laym. Less. et aliis citatis*. Pars autem, quæ pertinet ad dominum loci, si locus habeat dominum utile, et dominum directum, inter ipsos dividenda est, nihil vero debetur usufructuario, *Salm. cum Lug. Palm. et Reb. d. l. n. 97. III.* Si thesaurus inveniatur in loco publico, aut sacro, dividendus est inter inventorem, et fiscum, aut Prælatum. *Viva de Rest. q. 2. Art. 2. n. 3. IV.* Si autem inveniatur per artem magicanam, applicandus est fisco totus : quam legem pariter, ut pœnalem, non obligare, nisi post sententiam, dicunt *Salm. d. l. n. 91. cum Lug. Less. etc.* Et adhuc post sententiam dominum fundi innocentem non privari sua parte in tali casu, censem *Salm. eod. l. c. n. 91. in fin.* Sed aliter disponunt iura regni nostri circa thesauros inventos. Si enim inveniuntur in loco publico, et arte non propria, tunc toti applicantur fisco : si vero inveniantur in loco privato et casu, tunc tertia pars spectat ad fiscum, tertia ad inventorem, et tertia ad dominum fundi. Sed vide alia ap. *Salm. l. c. (V. Not. XXIX, pag. 419.)*

603. — Quæritur, an inventor rei perditæ, domino non invento, possit illam sibi retinere? Adsunt tres sententiae. *Prima* sententia affirmat, modò inventor omnem debitam diligentiam adhibuerit ad dominum inveniendum. Hanc tenent *Sot. l. 5. de Just. qu. 3. a. 3. ad 2. Nao. l. 4. de Rest. c. 2. n. 75. Dian. p. 2. tr. 17. R. 5. Sa. verb. Thesaurus, n. 4. item Marchald. Led. Escob. etc. ap. Croix lib. 3. num. 89.* Et probabilem vocant *Less. lib. 2. cap. 14. n. 48. Lugo. de Just. D. 6. num. 139. Holzmann. p. 4. de Just. num. 59. Salm. tr. 12. cap. 2. num. 84. Croix l. c. cum Vasq. Malder. Med. Salas, Henr. Rodriq. etc.* ac valde probabilem vocat *Laym. lib. 3. tract. 1. cap. 5. n. 24. Ratio*, quia domino non invento post omnem (ut dictum est) diligentiam adhibitat, res censetur domino carere, et ideo fit primi occupantis. *Secunda* sententia valde communior censet inventorem rei non posse illam sibi applicare, sed debere eam elargiri in usus pios. Hanc ut probabiliorem tenent *Palau D. un. p. 19. n. 4. Less. loc. cit. Caj. Sum. v. Furtum, Laym. n. 85. cum Tap. et Reb. Ratio*, quia præsumitur voluntas domini esse, ut si ipse rem perditam habere non possit, saltem illa pro anima sua erogetur. *Tertia* sententia, verior et sequenda, quam tuentur *Lug. dict. D. 6. n. 104. et fusius. n. 140. Holz. de Just. n. 51 et 54. et Croix l. 3. p. 2. n. 89.* distinguit, et dicit: Quando adhuc, post diligentiam, possibile est dominum invenire, tunc res vel pretium servari debet; quod si utramque servari nequeat, res, vel pretium omnino est erogandum in usus pios, juxta præsumptam voluntatem domini, qui adhuc illius rei dominum retinet, semper ac res potest in manus ejus redire. E converso, quando res spectatis circumstantiis longitudinis temporis, vel distantia loci, vel eo quod res non possit amplius a domino pro sua recognosci, ut accidit in nummis ordinariis, non videtur possibile; ut ad dominum redeat; tunc illa sit nullius, et ideo acquiritur a primo occupante, qui illam non teuelur dare juxta voluntatem prioris

domini, cum ille impossibilitate eam recuperandi jus dominii prorsus amiserit. Et hanc sententiam expressè tenet *S. Thom. 2. 2. q. 66. art. 5. ad 2. ubi ait: « Et similiter si (res) pro dere licet habeantur, et hoc credit inventor, licet sibi cas retineat, non committit furtum. » Ratio à priori est, quia jus gentium tribuit privatis dominium rerum non ad aliud, quam ut illis utantur: hinc, quando est impossibile, rem pervenire ad ipsorum usum, illa, tanquam derelicta, evadit nullius et reddit ad primævum jus naturæ, ac ideo fit primi occupantis sine ulla obligatione.*

604. — Quæres 2. an et cui restituenda, quæ capiuntur venatione justè prohibita? (V. Not. XXX, pag. 419.)

« Resp. Id æstimandum partim ex jure naturæ, partim ex consuetudine, et legibus ac juribus particularibus, ut videre potes apud *Laym. l. c. l. 3. t. 1. c. 5. n. 14. et Less. c. 8. d. 9. et Sa V. Venatio.*

Ex quibus resolvitur hic casus:

« Venator iniquus tenetur restituere saltem damna, quæ segregibus, fructibusque infert. »

Quoad *Venetionem*, quær. 1. si fera, aut avis ab uno sit vulnerata, ab alio capta, ad quem pertineat? Ex *l. Naturalem*, §. *Illud ff. de Acq. rer. dominio*, pertinet ad capientem, quia multoties fera vulnerata non capitur. Ex qua ratione *Mol. et Less.* inferunt, eam pertinere ad vulnerantem, si constet, feram manus vulnerantis effugere non posse; si vero sit dubium, dividenda est. Ita *Laym. de Just. et Jur. c. 5. n. 12.*

Quær. 2. ad quem pertineat avis, cui unus laqueum tetendit, et quam alias capit. Probabilis *Laym. d. l. cum Mol. Sa*, contra *Nao. et Cov.* dicit, pertinere ad laqueum tendentem, qui certè avem capturus esset.

Nota, quod legem prohibentem venationes, tantum Reges ferre possint, et alii, quibus Rex, tanquam privilegium, tale jus concederit. *Laym. eod. loc.*

605. — Quær. 3. utrum venatores, in locis à Rege reservatis venando, peccent mortaliter, et teneantur ad restitutionem? Affirmant *Laym. n. 14. et Less. c. 5. n. 44.* et dicunt, eos teneri restituere Regi non feras captas, sed valorem ipsarum juxta spem, quam Rex habebat capiendi. *Diana tamen cum Dic. et aliis ap. Bus. n. 614. v. 5. Spor. tr. 6. n. 169. cum Sot. Molin. etc.* excusant venatorem à restitutione, et à peccato gravi, si loca non sint conclusa. Quod etiam admittit *Less. dict. n. 44.* si damnum non fuerit notabile, cum feræ non sint magni pretii, vel non sint multæ, tunc enim dicit, prohibitionem accipi, ex communi iudicio, factam tantum sub veniali. Imò addit ibi cum *Mol.* quod semper excusari possint venatores à restitutione, quando pœna injuncta est, quia illam tantum videntur tunc Principes intendere.

606. — Quær. 4. utrum venatio Ecclesiasticis prohibita sit?

Ex. t. 1. de Clerico venatore sic habet : « Episcopum, Presbyterum, ac Diaconum canes, aut accipitres, aut hujusmodi ad venandum habere non licet; quod, si quis talium personarum in hac voluptate saepius detentus fuerit, si Episcopus est, tribus mensibus à Communione: si Presbyter, duobus: si Diaconus, ab omni officio suspendatur. » In quo notandum 1. quod hanc prohibitionem communiter intelligent DD. de venatione clamorosa cum strepitu, ut *Salm. de Just. et Jur. c. 2. n. 64. et Laym. d. l. n. 15. cum Abb. et aliis Canonistis.* Tridentinum tamen Sess. 24. c. 12. circa finem generalius loquitur : « Ab illicitisque venationibus, aucupiis, etc. abstineat. »

Notandum 2. quod etiam venatio clamorosa non est vetita sub gravi, nisi sit frequens: ut ex *textu cit.* et insuper sit cum scandalo, vel magnis expensis. Ita *Less. et Vasq. ap. Lugo de Just. D. 6. n. 51. et Pal. Reb. apud Salm. l. c.* Idem tenent *Spor. de 7. Præc. c. 1. n. 15. et Mol. apud Lug. ib. et Caj. Ab. ac Sa. apud Laym. l. c. n. 15.* qui dicunt, ex sola causa venationis, nisi aliud adjunctum sit, non esse de facili Clericum damnandum peccati mortalis. Ratio, ut aiunt, quia talis venatio de se est gravis deordinatio, idque arguitur ex ipso Canone supra citato, ubi imponitur pena suspensionis ferenda, et ad tempus; talemque suspensionem testantur hodie non esse in usu. Imo sentit *Laym. l. c. cum Less. Sa. Val. etc.* quod fieri possit, ut talis venatio omni culpa vacet, si sit rara, et moderata: vel si sit causa necessitatis, vel exercitii. Proinde doctus Neotericus, auctor libri cui titulus (*Instr. per li Nov. Conf.*) ait, venationem non clamorosam ad honestam recreationem omnino esse licitam; clamorosam vero, juxta communiorum sententiam, ratione Canonum non esse de se peccatum mortale, nisi adsit contemptus, aut contumacia.

Strictius autem venatio clamorosa vetatur Religiosis *Clem. I. §. Porro de stat. Monach.* Sed iis, præciso scandalo, dicit *Pal.* nec etiam esse peccatum grave. Et hoc admittunt *Salm. at. n. 64. si his, vel ter contingat, et sine magno strepitu fiat.*

DUBIUM VI.

DE REBUS, QUÆ DEBENT RESTITUI.

ARTICULUS I.

Quid debitum restitui ab inferente injuriam materialis tantum, sive à possessore bona fidei.

607. An quid teneatur possessor bona fidei? — **608.** Quid, si accepterit à fure, qui potens sit ad restituendum? — **609.** Vide alios casus. — **610.** Quos fructus tenetur restituere possessor bona fidei? — **611.** Quid, si accepterit rem commixtam cum bonis furis? — **612.** Quid, si per illam acceptancem fur factus sit impotens

ad restituendum? — **613.** Quid, si quis projiciat in mare gemmam, quam putabat valere decem aureis, si illa valebat centum?

607. — « RESP. Qui bona fide damnum intulit, aut possidet aliquid, de quo postea melius cognoscit; tenetur, ne incipiat esse possessor malæ fidei, et detinere alienum, id tantum, et non plus restituere, quod ex ea re ipsi superest, una cum eius fructibus, si extet, vel quatenus inde factus est ditor; praeterquam, si dominium sibi comparaverit per legitimam præscriptionem. Ita communiter Doctores *Mol. Sanch. Less. l. 2. c. 6. Bon. d. 1. q. 1. Laym. l. 3. t. 2. c. 2.* » (V. Not. XXXI.)

Unde resolvetur :

« 1. Si vestem v. g. bona fide donatam à fure, aut alio portaverais, et fere attriveris, ac postea dominus compareat, teneris eam, aut æqualem ei restituere, et insuper persolvere, quantum attrita est, si alias vestem æqualis valoris attrivisses; si autem eam amiseris, aut ablata tibi sit, etc. ad nihil teneris, *Bonac. l. c. Laym. num. 1. Vide Trull. lib. 7. cap. 11. dub. 1.* Si autem res, quam à fure bona fide accepisti (sive donatione, sive emptione) sit usi consumptibilis, eamque cum tuis miscueris, ita ut discerni nequeat; etsi deinde deprehendas furtivam fuisse, non teneris restituere. *Nao. Sylo. Sayr. Bon. d. 1. q. 3. p. 1.* quia per istam commixtionem bona fide factam est in re translatum dominum, ut colligitur ex *l. Si alieni nummi. ff. de Solut.* Neque est ratio, cur hæc potius quam illa pars censeatur aliena: atque adeo perit obligatio realis, et tantum manet personalis in venditore. *Vide Dianam p. 4. tr. 4. R. 66. Trull. l. 7. c. 11. d. 3. Less. l. 2. c. 20. d. 18.* ubi addit, esse valde probabile, jurique naturæ conforme, quod verus dominus rei illius ablata, et permixta (quamdiu totus cumulus extat) retineat jus in re, ut ex illo cumulo sibi satisfiat ante alios, imo possit ex eo occulte accipere. »

Hoc intelligendum est, quod in tali casu semper teneris reddere domino id, in quo factus es ditor, etiamsi latro potens sit ad restituendum; quia nemo lucrari potest cum jactura alterius. *Vide Tamb. de Rest. c. 3. §. 4. Bon. d. loco n. 5.* qui hoc pro certo supponunt. Sed quoad mixtionem vide *n. 498 et 499.*

608. — Dicunt *Bon. Led. et aliis ap. Salm. n. 35. in fine,* quod accipiens rem consumptibilem, v. gr. pecuniam bona fide à fure, non tenetur illam, etiamsi extet, domino reddere, si fur potens sit ad restituendum, quia pecunia furis est obnoxia iam restituti pariter, ac illa furtiva, cum dominus non habeat jus ad illam specie pecuniam petendam à fure. Sed hæc opinio non videtur mihi probabilis, cum ratio non probetur; nam dominus nunquam censemur amittere jus in pecuniam suam in specie, cum nulla sit major ratio in aliis, quam in rebus usu consumptilibus.

609. — « 2. Milites, bona fide militantes, intellecta postea